

מתווה למיגור העגינות וסרבנות הגט בישראל

לקראת מערכת גירושין מודרנית: אימוץ סטנדרטים אזרחיים בדין האישי

בעיית העגינות נוגעת לכל הציבור היהודי בארץ. לפי החוק במדינת ישראל, יהודים יכולים להתגרש אך ורק בבית הדין הרבני, וזאת גם אם התחתנו בנישואין אזרחיים בחו"ל. אף שעגינות יכולה לפגוע בנשים ובגברים כאחד, עבור נשים הבעיה קשה יותר, שכן בניגוד לגבר שיכול לקבל היתר מאה רבנים לנישואין וילדיו מקשר חדש זה יהיו כשרים - אישה עגונה אינה יכולה להתחתן מחדש; אם תיכנס לקשר חדש היא תיחשב לנואפת, וילדים שיוולדו לה מקשר זה ייחשבו ממזרים ותישלל מהם הזכות להינשא בישראל.

כל אישה יהודייה נשואה עלולה למצוא את עצמה ביום מן הימים כבולה לנישואין בניגוד לרצונה, וללא יכולת להמשיך בחייה, לכן מלכתחילה, היא נמצאת בעמדה מוחלשת ומאוימת. בעיית העגינות נובעת מההלכה אך היא גם בעיה אזרחית המחייבת פתרון ממלכתי. ארגון 'מבוי סתום', שמזה שלושים שנה פועל בתחום וסייע בעשור האחרון ליותר מ-4000 עגונות להשתחרר מכבלי נישואיהן, פורש **במסמך שלפניכם פתרון ממסדי כולל לבעיית העגינות, באמצעות כלים הלכתיים ותוך שמירה על סטנדרט אזרחי.** המתווה מבוסס על עשרות שנות עבודה משותפת של ארגונים רבים, בראשם חברי 'קואליציית עיקר', הפועלים ללא לאות לתקן את המערכת ואת התמודדותה עם העגינות.

הבעיה והיקפה

"הדיינים ניסו לשכנע אותי לשלום בית, אף שסיפורתי להם על האלימות" (א"ב, נאבקה ארבע שנים לקבלת גט); "הוא נעלם. לא הגיע לדיונים, ובלעדיו הדיונים היו מתבטלים. לאחר שנה בערך הדיינים פשוט סגרו לי את התיק" (ת"ג, נאבקה שש שנים לקבלת גט); "בעלי אמר שהוא מוכן לתת את הגט, רק אם יבוטלו הוצאות משפט ומזונות האישה שנפסקו לטובתי, בסך מאה אלף ש"ח" (ד"מ, נאבקה שבע שנים לקבלת גט).

לפי ההלכה, גירושין תלויים ברצונם של שני בני הזוג.

כאשר צד אחד מעוניין להתגרש והצד השני מסרב לכך או חסר יכולת לתת גט מרצונו (למשל במצב של קומה) - יש עגינות.

אף שההלכה והחוק מספקים כלים מגוונים לפתרון הבעיה ולמניעתה, רוב הדיינים בבתי הדין מתנגדים לפתרונות שיכולים למנוע עגינות מלכתחילה, נכנעים לסחבת מצד סרבני גט, ואף מעודדים את סחיטת המסורבת כתנאי למתן גט. למעשה, במדינת ישראל, לא רק שכל האזרחים מחויבים להינשא ולהתגרש לפי הדין הדתי, אלא שגם הדין הדתי מיושם באופן מחמיר שלא לצורך.

לפי נתוני הל"ס לשנת 2016, כשליש מהזוגות היהודיים בארץ מתגרשים. מאז 2010 התגרשו בבתי הדין יותר מ-150,000 זוגות. אף כי בתי הדין אינם מספקים נתונים אמינים על תופעת העגינות, המספרים הקיימים מדאיגים. לפי המכון הישראלי לדמוקרטיה, נכון לשנת 2022, 25% מתביעות הגירושין שנפתחו מאז 2010 בידי צד אחד (בניגוד לתיקים שנפתחו בהסכמה על ידי שני בני הזוג) - כ-18,000 תיקים - לא הגיעו לידי גירושין. גם אם חלק מהזוגות חזרו בהם מרצונם להתגרש, ככל הנראה, חלק ניכר מהם זנח את התביעה בשל חוסר יכולת להתמודד עם סירוב הצד השני לגט. מבין התיקים שכן הסתיימו בגט, 10% מההליכים נמשכו מעל שנתיים. משמעות הדבר היא שבמדינת ישראל הדמוקרטית, **אלפי נשים ואנשים נאבקים על זכותם להשתחרר מנישואין לא רצויים.**

העגינות פוגעת בזכויות יסוד: הזכות לחירות אישית, הזכות להקים משפחה, שוויון בין המינים וחופש הדת. העגינות גם גורמת למורכבות מיותרת של דיני המשפחה הישראליים, שכן במקרים רבים נוצר פער בין המעמד האישי הרשום לבין מצבה האמיתי של הזוגיות. לבסוף, העגינות יוצרת אתגרים הלכתיים ועלולה להוביל לממזרות ולריבוי פסולי חיתון.

העקרונות המובילים: חתירה לפתרון מוחלט של הבעיה (אפס עגונות), עבור נשים וגברים, בכלים משפטיים והלכתיים; מחויבות לסטנדרטים אזרחיים וכפיפות לנורמות של מנהל תקין ושקיפות.

שלושה אפיקי פעולה המשתלבים ומשלימים זה את זה:

פעולות לחיזוק מערכת המשפט האזרחית

- **הקמת נציבות מיוחדת** במשרד המשפטים שתעסוק בבעיה ובפתרונות לה, ברמה הפרטנית וברמה המערכתית, כולל סמכויות ביצוע ופיקוח (החלטת ממשלה).
- **הטלת סנקציות על סרבני גט בבתי משפט** – הגדרת סרבנות גט כעבירה פלילית במסגרת עבירת סחיטה באיומים וקביעת עוולה נזיקית עצמאית עם פיצוי ללא הוכחת נזק (חקיקה ונהלים פנימיים).

פעולות לשיפור התנהלות בית הדין

- **צמצום סמכות בית הדין לגט בלבד**; הדיון במשמורת, מזונות ורכוש יתנהל בבית משפט (חקיקה).
- **מינוי דיינים ראויים** באמצעות כללי מניעת ניגוד עניינים; שיפור אמות המידה למינויים; ייצוג כלל החברה בהליך המינוי והגברת שקיפות; ניתוק הקשר בין תפקידם השיפוטי של בתי הדין לתפקידה הציבורי-פוליטי של הרבנות (חקיקה ותקנות).
- **הטמעת נהלים להליך יעיל ורגיש** – הגבלת ההליך לשנה (ואפשרות להארכה מנומקת), צמצום דיוני הוכחות, יחס מיוחד לנפגעי אלימות, הגברת השקיפות (חקיקה, תקנות ונהלים פנימיים).
- **ייצוג הולם לנשים בבית הדין**, כגון מינוי נציגות ציבור לצד הדיינים, מנכ"לית ועוזרות משפטיות והלכתיות (תיקוני חקיקה ויישום החוק הקיים).
- **העברת בית הדין מהמשרד לשירותי דת למשרד המשפטים** (החלטת ממשלה).

פעולות למניעת העגינות

- **הטמעה כברירת מחדל את החתימה על מסמכים למניעת עגינות בעת הרישום לנישואין במועצות הדתיות** – הסכם למניעת סרבנות גט ושטר התנאה. זוג שיבחר שלא לחתום על המסמכים, יידרש לחתום על טופס ויתור מפורש (חקיקה).
- **הנגשת החתימה על מסמכים למניעת עגינות לזוגות נשואים**, ברשויות המדינה ובמוסדות מתוקצבים, למשל בעת שינוי מצב אישי במשרד הפנים, בשרשרת החיול בצה"ל, בחתימה על ביטוח חיים ועוד (חקיקה ומבחני תמיכה).

המתווה מציע פתרון מקיף, מאוזן וישים לבעיית העגינות, תוך מחויבות למסורת היהודית ולזכויות יסוד. הפעולות השונות משלימות זו את זו, אך הן אינן תלויות זו בזו. אימוץ המתווה על חלקיו השונים יביא לשינוי היסטורי במערכת הגירושין בישראל ויתקן עוול של שנים.